

Az úz völgyi Árpádházi Szent Erzsébet hadikápolna (honvédelmék) és a munkácsi 11. gyalogezred szerepe az úz-völgyi harcokban

1917-ben a 11. munkácsi gyalogezred emelt kápolnát, amelyet a 1916-1917-es harcokban elesettek emlékére építettek

1. A település neve valószínűleg az itt élt ősi úz népcsoport nevéből való. A Baska havasa északkeleti végénél régi várhely nyomai látszanak. Az Úz völgye az első és második világháborúban is heves harcok színtere volt. Temetőjében, 1917-ben a munkácsi gyalogezred által emelt emlékmű (a kápolna nem a temetőben található, ez téves információ) is megtalálható (a ma látható emlékművet az eredeti emlékmű pontos méretei alapján Dóczy András kőfaragó készítette). A haditemetőben megtalálható a II. világháborús emlékmű is, amelyet 1994-ben állították fel.

<https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%9Azv%C3%B6lgye>

2.Úz völgy. Erdély

N 46° 20,899' E 26° 15,543'

1917-ben a munkácsi gyalogezred által emelt kápolna, amelyet a 1917-es harcokban elesettek emlékére építettek.

1989-ben a kápolna fölött megcsúszott a hegyoldal és létrejött a patakról elnevezett Magyarós tó. A környékeliek Isteni csodaként emlegették, hogy a kápolnának semmi baja sem lett.

A kápolnán található emléktábla:

[http://kepfeltoltes.hu/thumb/080920/18118_www.kepfeltoltes.hu_.jpg\[/img\]/url](http://kepfeltoltes.hu/thumb/080920/18118_www.kepfeltoltes.hu_.jpg[/img]/url)



Hadikápolna, amelyet 1917-ben építettek. (Régen és most) Régi fotó forrása: Meritum Egyesület Fényképtára, Szeged; új fotó forrása: Takács Róbert felvétele- a [Maszol.ro portálról](https://www.maszol.ro)

A hősi temetőn kívül egy hadikápolna is az első világháborús eseményekre emlékeztet. Mi a története? A hadműveletek alatt rendszeresen voltak tábori misék, istentiszteletek a honvédek részére. A tábori lelkészeknek gyakran a csíki papok is besegítettek, akik adott esetben az orosz ágyúk dörgése alatt, a futóárokba lehúzódva gyóntattak vagy áldoztattak.

Ahogy a Magyarós-patak az Úzba torkollik, kicsit fennebb, a munkácsi m. kir. 11. honvéd gyalogezred katonái építettek egy szép hadikápolnát 1917-ben, amelyet Árpádházi Szent Erzsébet nevére szenteltek fel, és ma ez is kiemelt hely, ahol búcsút is szoktak tartani. A kápolna északi falán ez áll: „Tervezte és építette Varga János honvéd 1917.” [Maszol.ro portálról](https://www.maszol.ro)

3. Kevés kárpátaljai tudja, hogy az 1916–17-es években a Nagymagyar Királyi Munkácsi 11. Honvéd Gyalogezred (melynek katonáit főleg Ung, Bereg és Ugocsa vármegyékből verbuválták) is védte Magyarország határát Székelyföldön az Úz völgyénél. Véres összecsapásokban több százan haltak hősi halált, és ott vannak eltemetve. Ennek a gyalogezrednek a katonái építették fel 1917-ben az itt folyó Magyaros-patak mellett a katonakápolnát is.

<https://karpataljalap.net/2012/09/14/tisztelges-az-uz-volgyeben-eltemetett-karpataljai-katonak-sirjai-elott>

4. 104 esztendeje történt, 1917.március 8-án, a Magyarosi csata az Úz és Csobános völgye közötti Magyarosi tetőért. A 39.honvéd hadosztály már korábban is sokat bizonyított 10. miskolci ezrede a meredek, havas hegykúpokat gyakorlatilag egy délelőtt alatt visszahódította a túlerőben lévő védőktől, majd 4 ellentámadást vert vissza sikeresen, másnap március 9-én, 23-án valamint 26-án illetve 27-én. Az Entente oldalán szemben az Erdély felszabadításának 1916/17. fordulóján, korábban zajlott harcokkal ekkor már román csapatok nem, csak az orosz hadsereg, azon belül az Orenburgi 3-as kozák Hdo az ellenfél.

<https://kiado.reakcio.hu/termek/naprolnapratrianon/>

A 39. honvéd hdo kötelékében a miskolciakon kívül a környező területeken zajlott harcokban a Munkácsi 9., a Kassai 11., valamint a Besztercebányai 16. gyalogezred állt helyt. A sikeres rohamtámadásokkal véghez vitt csatára 1918-ban így emlékezett a sajtó: „Az ezred – ha a körülmények megengedik – méltó módon ünnepli meg március 8-án a Magyaros visszavételének első évfordulóját. Emlékünnepe lesz ez első sorban a bajtársi kegyeletnek, mely ott virraszt a Magyaros tövében, az imákat csobogó Uz patak partjain domboruló 10-es honvéd sírok felett.” – írta Sáfrán Géza ezredes, ezredparancsnok.

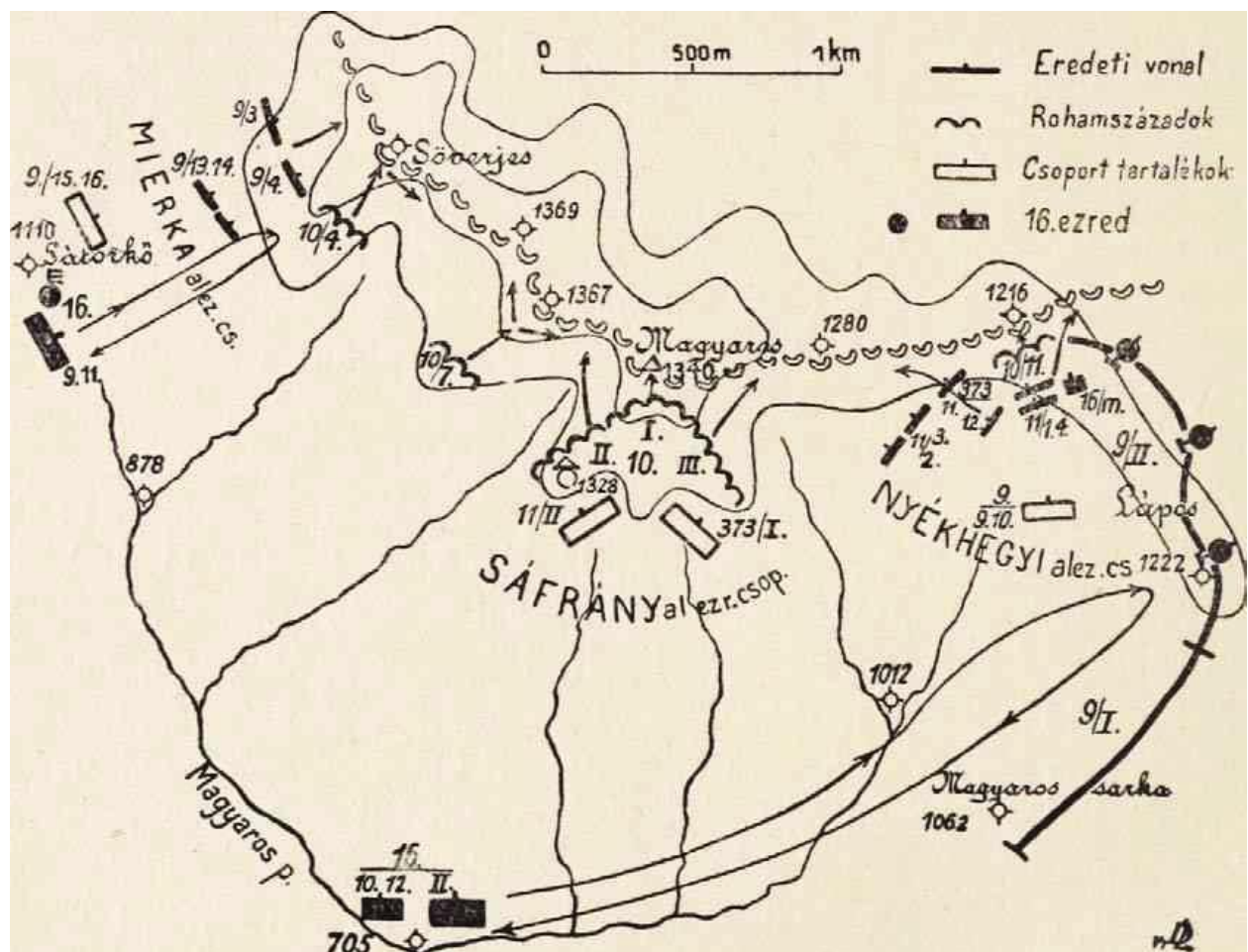
/A magyarosi csata évfordulója, Reggeli Hírlap, 1918. március 3./

Az Úzvölgyében és más székelyföldi szorosokban 1918. január folyamán megszűntek az összecsapások. Tavasszal a 39. honvéd gyaloghadosztályt elvezénylik az olasz hadszíntérre és ősszel, amikor a román csapatok újra megjelennek, senki sem várja őket az Úzvölgyében és a többi, 1916–17-ben vérrel visszaszerzett hágón, ahol még 1918 elején is haltak meg magyar katonák. De a **miskolci 10-es és a munkácsi 11-es honvédek** küzdelme mégsem volt hiábavaló. Románia hamarosan megadja magát, és 1920-ban ennek szerepe lesz abban, hogy ha Székelyföld nem is, de Békés, Csongrád, Bihar és Szatmár vármegye nem kerül teljesen vagy még jelentősebb részben román uralom alá az Antant 1916-os, Bukaresti titkos szerződésének megfelelően.

Könnyen lehet, hogy a mai Magyarország tizede menekült itt meg, az Úzvölgyében és más erdélyi csatákban.

A képen a Magyarosi tető csúcsaiért folytatott harcok térképészlete 1917. március 8-áról.

<https://www.facebook.com/naprol.napra.Trianon/photos/a.122199772593753/275322963948099/?paipv=0&eav=AfZx66WZm7PaoCpywIK3Wbh7syN-Se5vQNL-sRfijqug0Qb7dTFi5ip7GvoV4Z4m-3A>



5. Csíki-havasok – Úz-völgye

A völgy elnevezés az itt élt ősi „úz” népcsoport emlékét őrzi. Határában van a Kistölgyesi- vagy Kőkert-szoros az egykori határvám maradványaival.

Erdély egyik legtitokzatosabb földrajzi és néprajzi tájegysége. A környék erdei adnak otthont Nyirő József könyvének, az Uz Bence című regény helyszíneinek. Itt ölelkezik össze a főhősnek nevet adó Úz- és Bence-patak, hogy az emberségből, helytállásból, kitartásból, becsületből, észjárásból példát mutató Uz Bence mulatságos, megindító – hétköznapiágukban is különös – kalandjait elindítsa.

Az Úz-völgye az I. és II. világháborúban is heves harcok színtere volt. Temetőjében 1917-ben a munkácsi gyalogezred által emelt kápolna állt, II. világháborús emlékművét 1994-ben állították. Évente, augusztus 26-án, az 1944-es úz-völgyi csata évfordulóján megemlékezést tartanak.

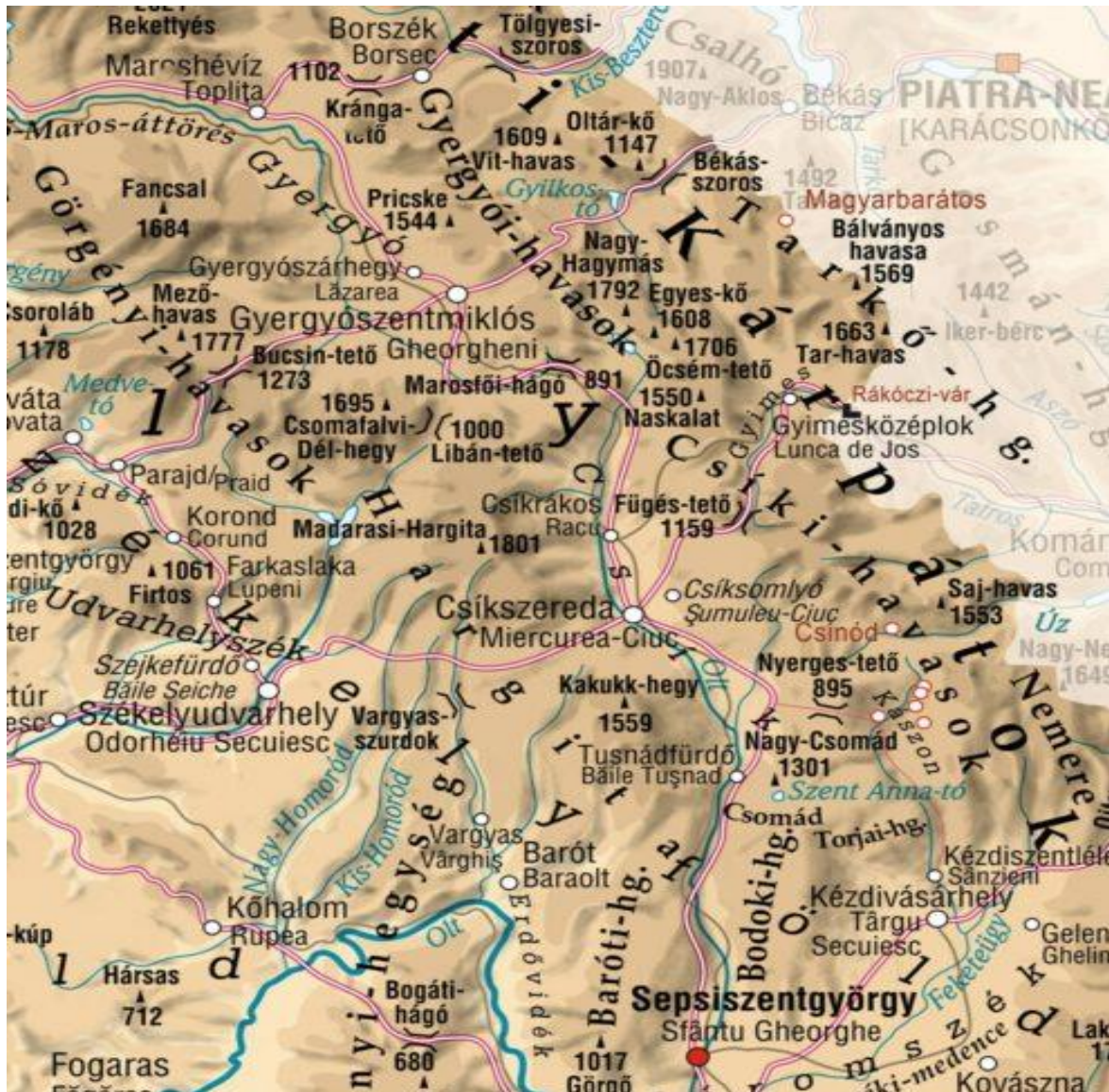
Az úzvölgyi (Mogyorósi) hadikápolnát 1917-ben emelték elesett bajtársaik emlékére a **11. honvéd gyalogezred katonái**. A kápolna belsejében elhelyezett táblán olvasható:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÉS AZ ÚZVÖLGYI HARCOK EMLÉKÉRE EMELTE A MAGYAR KIRÁLYI MUNKÁCSI 11. HONVÉD GYALOGEZRED 1917.

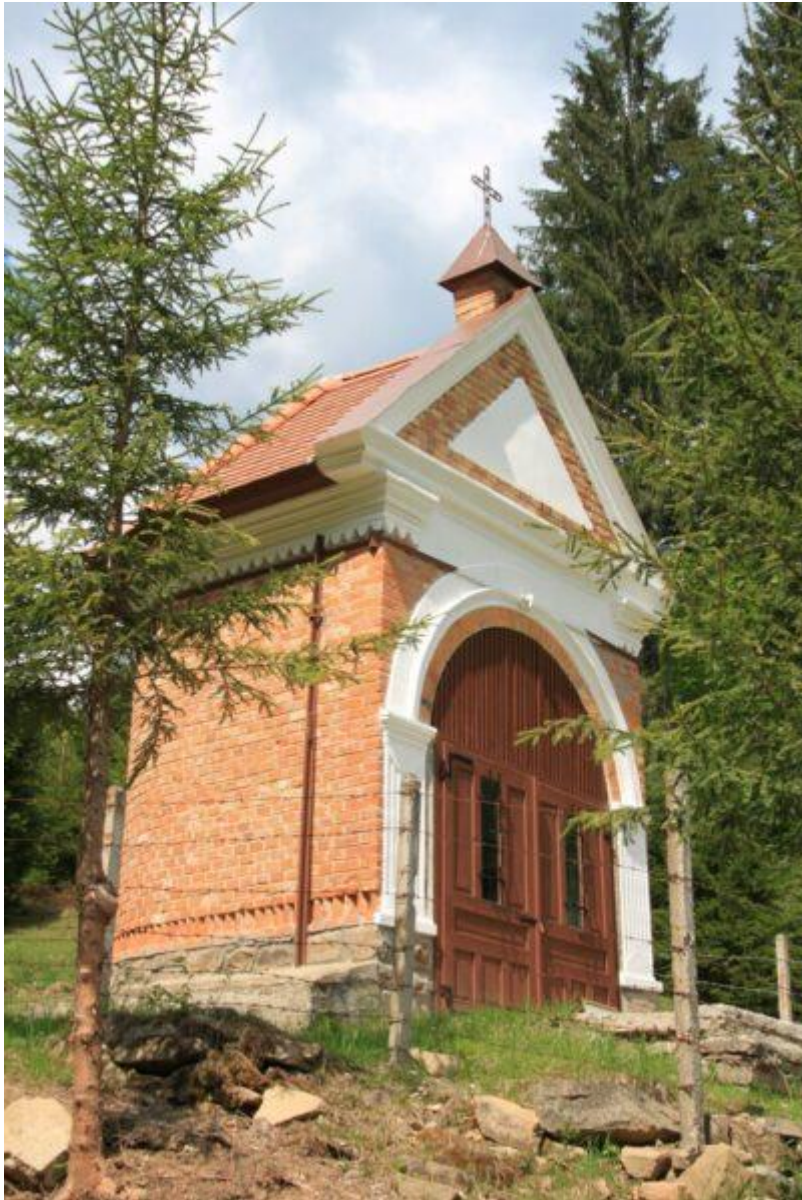
Az épület északi falán elhelyezett táblán ez áll:

TERVEZTE ÉS ÉPÍTETTE VARGA JÁNOS HONVÉD UTÁSZ TIZEDES 1917.

2011-ben lelkes adományozók jóvoltából sikerült a kápolnát kívül-belül felújítani és részben újjáépíteni. Évente Árpádházi Szent Erzsébet ünnepéhez (november 19.) legközelebb eső szombaton tartanak itt búcsús szentmisét.



Csíki havasok



A magyorósi emlékkápolna

Az Úz-völgyi katonai temető története I.

Forrás: [A Magyar hadisírgondozás](#) | 2019. július 8.

1916. augusztus 27-én Románia hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának, és az első román egységek még aznap éjjel átlépték a történelmi Magyarország határát. Az Úz-völgy térségében a magyar királyi (m. kir.) 61. honvéd gyaloghadosztály egyetlen százada állt a Csinódtetőn, amelynek feladata halogató harcban lassítani a román előrenyomulást.

Az osztrák-magyar monarchia német szövetségese is belépett a hadműveletekbe. Erich von Falkenhayn a 9. német hadsereg parancsnoka Hátszegnél, Nagyszebennél, később Persánynál, végezetül Brassónál mért vereséget a román haderőre. Ez azt eredményezte, hogy a román királyi csapatokat október 14-ig kiverték a Magyar Királyság területéről. A m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály alakulatai (9. honvéd gyalogezred Kassa, 10. honvéd

gyalozezred Miskolc, **11. honvéd gyalozezred Munkács** és a 16. gyalozezred Besztercebánya) az addigi galíciai harcok után az erdélyi hadműveletek részévé váltak. A román csapatok üldözésében a cs. és kir. 1. lovashadosztály is részt vett, melynek csapatai az ellenséges erőkkel megívott súlyosabb ütközetek nélkül jutottak el a magyar-román határhoz.

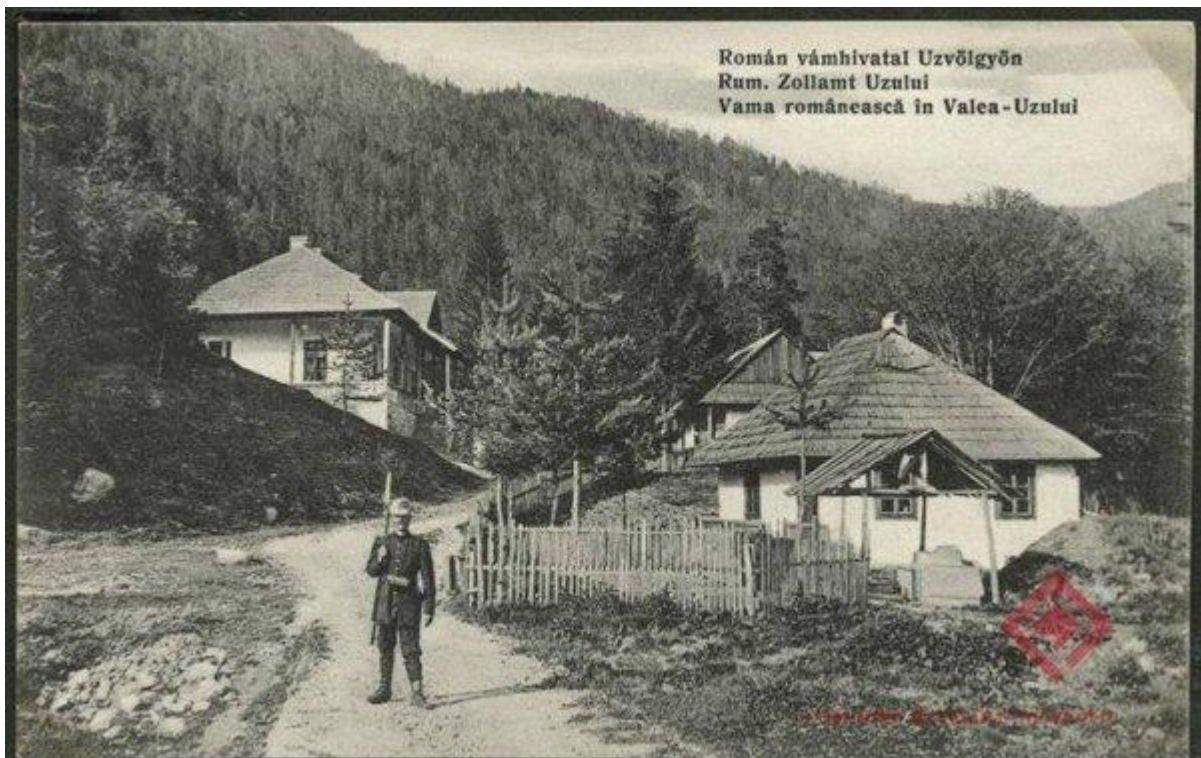
Október 15-én felváltják az addig a román erőköt üldözö cs. és kir. 1. lovashadosztályt, a honvédek átlépi a román határt, megindul a támadás a moldvai Dormánfalva irányába. A román területen a hadművelet jellege megváltozott, a román haderö kemény küzdelemre készítette a magyar honvédeket. A szük Úz-völgye miatt a magyar túlerö nehezen érvényesülhetett. Mindkét oldalon magas volt a véres veszesség. A korábban Erdélybe betörö bizonytalan, lassú román haderö itt már egy másik arcát mutatta. Elszántan, kitartóan és eredményesen harcoltak a hazájuk területén. Október 24-ig a magyar erök még támadtak, Dormánfalvát azonban nem sikerült elfoglalniuk. A román csapatok ugyanazon a napon erősítéseket kaptak, a kimerült magyar eröket visszanyomták a történelmi magyar-román határig, de azt nem lépték át.

Az október 28-án elcsendesült a harcok novemberben élénkültek fel újra, de akkor már a román csapatokat teljesen felváltó oroszok támadásaival kellett szembenéznie a magyar, illetve az ekkor már itt is jelenlévö német eröknek (225. német gyaloghadosztály részei). 1917-1918-ban továbbra sem voltak román erök a frontnak ezen a szakaszán, söt komolyabb hadműveletekre sem került sor 1917 márciusa után, veszteségeket a jelen lévö magyar, német és az orosz erök szenvedhettek el. A központi hatalmak 1918. március 3-án aláírták a breszt-litovszki békeszerződést az oroszokkal. 1918. március 5-én a németek előzetes békét kötöttek Romániával, majd május 7-én aláírták a bukaresti békét.

A fentiekben vázlatosan leírtakból következik, hogy az 1916 októberében kezdödö súlyos harcok során elesett katonákat kellett mielőbb a helyszínen eltemetni. Tekintve hogy ekkor a hadműveletek az akkori Románia területén folytak, illetve késöbb a határon merevedett meg az arcvonal, egyértelműnek tűnik, hogy az akkori magyar királyság területén kialakított úzvölgyi temetőben a magyar királyi 39. gyaloghadosztály katonáit temethették. Késöbbieken természetesen a már kialakított temetőbe temették a szövetséges német haderö hősi halottait is. Valószínűtlennek és indokolatlannak tűnik, hogy az 1918-as fegyverszünetig, ide román királyi haderöben szolgáló katonákat temettek volna. Ezt az állítást az is alátámasztja, hogy 1916 novemberétől gyakorlatilag orosz egységek vették át a román terület fölötti ellenörzést ebben a térségben.



Román várnő és könnyere
ak az völgyben
Hittőlön a jó és 1015 magyarok,
hol élő is keirebbi nagy harcainak
váltak.



Az Úz-völgyi katonai temető története II.

Cikksorozat második része bemutatja az úzvölgyi temető kialakulását.

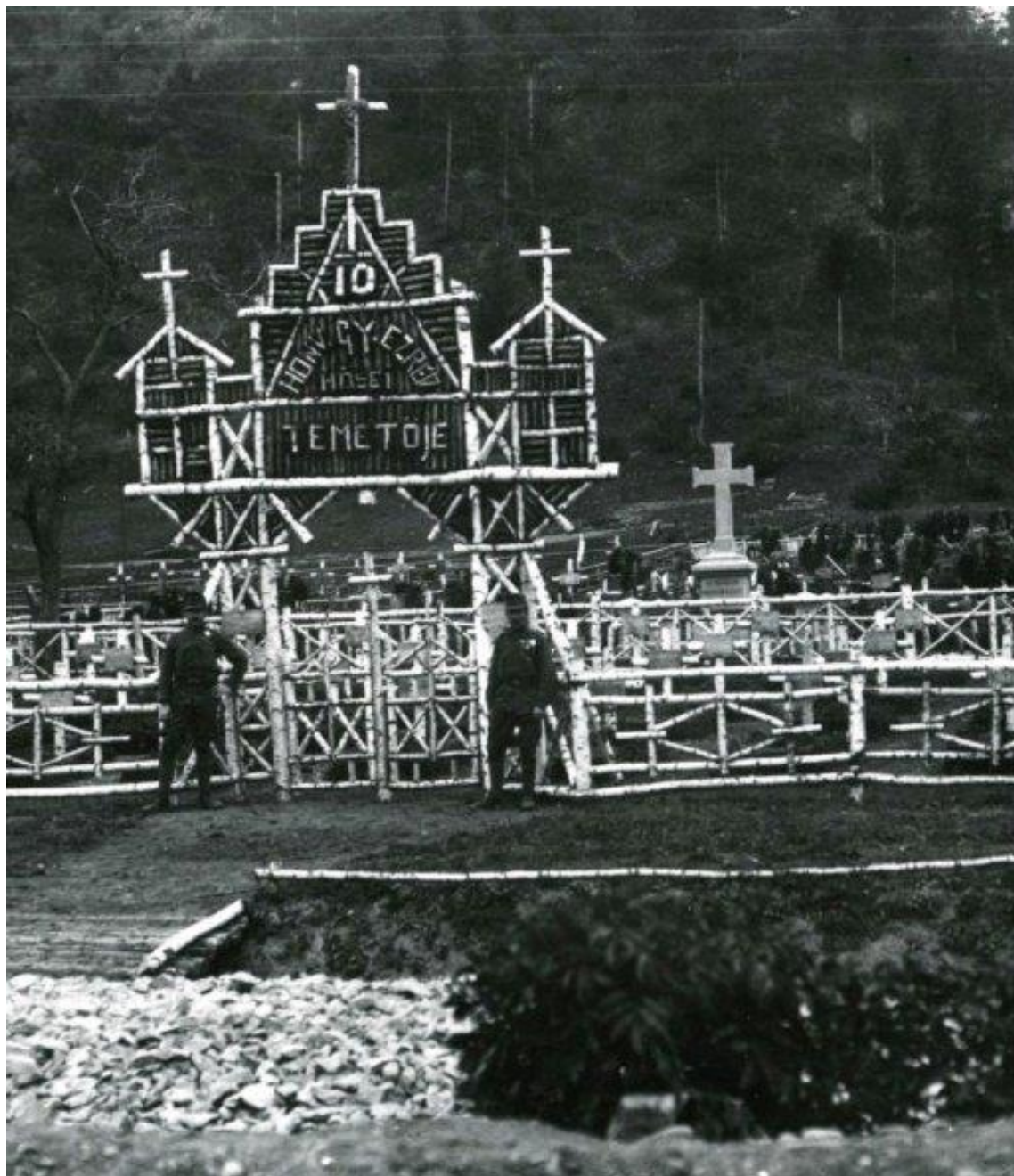
Forrás: [A Magyar hadisírgondozás](#) | 2019. július 10.

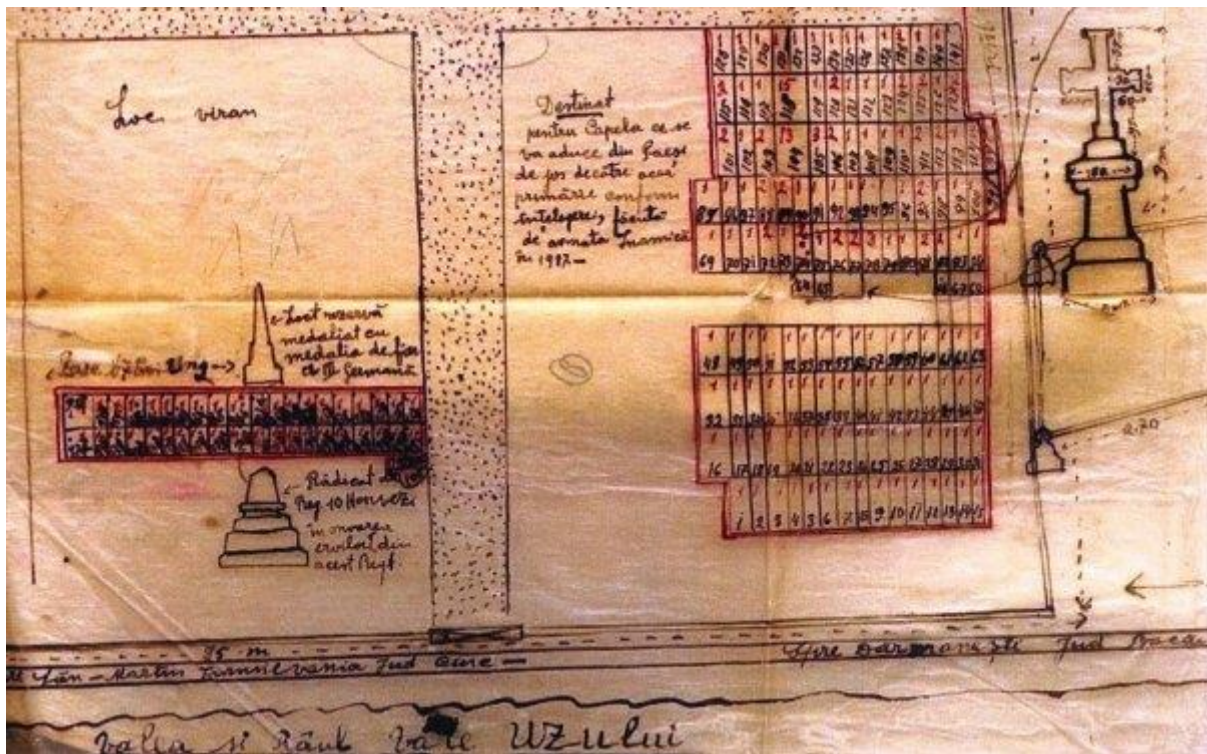
Az úzvölgyi fűrésztelep mellett kialakított temetőben az első betemetés – a rendelkezésünkre álló történeti források alapján – legkésőbb 1916. október 17-én történt. E napon Ozswald János honvédet helyezték végső nyugalomra a temetkezésre kijelölt területen, amely ekkor még a magyar királyi 39. honvéd gyaloghadosztály (m. kir.) hősi halottainak temetője volt. Értelemszerűen ez az ekkor még egyedüli temető gyorsan betelt, így további traktusok kijelölésére volt szükség; ekképpen alakult ki a hősi temető 1917-ből ismert struktúrája, öt, jól azonosítható hősi parcellával. A környező térségben zajló harctevékenység lecsendesülését követően, hozzávetőleg 1917. március 28. és augusztus 8. között vázlatrajz készült a temetőről, melynek parcellái – felülnézetből – a következők:

- jobb oldali elülső parcella a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály alárendeltségében harcoló m. kir. 10. miskolci honvéd gyalogezred I. számú temetője, amelyben ekkor 56 betemetett nyugszik négy sorban soronként 14 katona.
- jobb oldali hátulsó parcella: a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály betelt temetője, ahol a m. kir. 9. kassai honvéd gyalogezred emlékműve is áll. Ez az egyetlen emlék a temetőben, mely 1917 óta eredeti helyén megmaradt.
- középső parcella: a térségben harcoló német 225. hadosztály hősi halottainak temetője.
- bal oldali hátulsó parcella: a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály ún. „új” temetője;
- **bal oldali elülső parcella: a m. kir. 10. miskolci honvéd gyalogezred II. számú temetője.** Ebben a parcellában állt a 10. gyalogezred emlékműve, illetve ide temették Purpriger Dezső főhadnagyot is. A parcellában napjainkban látható emlékmű nem az eredeti, a mai hasonlít rá, annak mintájára készült.

A temető korabeli struktúráját ábrázoló temetőtérkép a bécsi Kriegsarchiv-ban fellelhető. A temetőtérképen szereplő neveket több forrás is megerősíti.

A korabeli fényképek alapján megállapítható, hogy a temetkezési területen kezdetben különálló hősi parcellák voltak. Ezek ekkor még nem képeztek, a mai fogalmaink alapján értelmezett egységes hősi temetőt.





7. Magyarós-patak szája közelében 1917-ben a magyar királyi munkácsi 11. honvéd gyalogezred által emelt, Árpád-házi Szent Erzsébetnek felajánlott kápolna emlékeztet.

A 10-es ezrednek tulajdonképpen négy temetője volt:

kettő a kőkeri csendőrlaktanya és kettő a fűrésztelep mellett. A 2-es számú temetőben állt az ezred emlékoszlopa, a napjainkban látható az eredeti mintájára készült 2017-ben. A 9-es ezred emlékoszlopa az egyetlen emlék a temetőben, amely 1917 óta az eredeti helyén megmaradt. A ma felkereshető, immáron egységesült temető öt parcellájába eredetileg a 39. honvéd hadosztály, valamint a német 225. hadosztály hősi halottjait helyezték, több mint ezer magyar és német katonát.

A munkácsi 11. honvéd gyalogezred megalakulása

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után a honvédség, mint intézmény megszűnt létezni. A magyar nemzetiségű katonákat császári ezredbe sorolták. Az abszolutizmus idején ennek újbóli létrehozása, megszervezése fel sem merült. Az osztrákporosz és olasz háborúk veresége viszont utat nyitott új, megegyezésre irányuló törekvéseknek. 1867-ben megtörtént a kiegyezés, majd a hadsereg átszervezése.

Az 1868-as haderőreform következtében megalakult a honvédség intézménye, 1869-ben pedig már az első honvédcsapatok is létrejöttek. Az északkeleti vármegyék (Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros) területén négy honvéd törzsállomást hoztak létre, a 33. máramarozatmárit, a 34. Máramaros-Ugocsait, a 35. beregit és a 36. ungit: Máramarossziget, Nagyszőlős, Munkács és Ungvár központtal.

Ezeket további járásokra osztották a könnyebb mozgósítás érdekében. A csapatok keretlétszáma béke idején csekély volt, egy gyalogzászlóalj 1869-ben mindössze hét tisztból és 116 fős legénységből állt. Az egész zászlóaljban csak egy ún. állandósított század létezett. 1879-ben tovább csökkent 60-100 főre, 1883-tól pedig 38 -127 főre. A vármegyék honvéd gyalogsági békehadrendjének felállításakor a honvéd zászlóaljakat a 78. szatmárnémeti gyalogdandárhoz sorolták a fent említett törzsállomásokkal együtt.

1886-ban a meglévő századjárások összevonásából létrehozták a munkácsi 11. Honvéd gyalogezredet. Az 1920-ban elszakadt területekhez tartozó ezredek, melyekkel a munkácsiak közösen harcoltak jóval nagyobb publicitást kaptak (a besztercebányai 16. gyalogezred, a kassai 9. és a 12. szatmári honvéd gyalogezred

A világháború utolsó évében, 1918 elején kezdeményezés indult az ezred és a hozzá tartozó 11. népfölkelő gyalogezred történetének megírására, de az adatgyűjtésen kívül más érdemi munka nem történt, a háború befejeztével pedig le is zárult.

A gyalogezredet 1886-os felállítása után három zászlóaljra osztották, ebből kettő Munkácson, egy Ungváron állomásozott. Az első zászlóalj 1886-ban a 11/I. Bereg megyei, majd 1890-től a 11/I. nevet viselte, a második 1886-ban a 11/II. máramarosi-ugoccai, mely 1890-től 11/II. módosult.

Ez utóbbi székhelye 1875-ig Nagyszőlős, majd Munkács lett.

A harmadik zászlóalj 1874-ben ung-zempléni, 1886-ban 11/III. Ung megyei, 1890-től pedig a 11/III. nevet használta. 1889-től minden honvédzászlóaljon belül békében megalakultak a századok, egyenként két tiszt és 27 fős legénységgel. 1896-ban ez a létszám négy tisztre és 51 fős legénységre emelkedett. 1913-ig az ezredek 3-4 zászlóaljból álltak.

A békelétszám 1896-ig 409 fő, 1896-tól 734 fő volt. A honvédkerület kiegészítése Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyékből történt. 1913-tól pedig módosításként Bereg, Szabolcs, Ung, Szatmár (a fehérgyarmati és mátészalkai járások) vármegyékből.

A nemzetiségi eloszlás az ezred I. világháborús szereplésének kezdeti szakaszában a következő volt: a magyarok részaránya kb. 70%, a szlávoké 20%, az egyéb nemzetiségűeké pedig 10%. A világháború kitörését követően a részleges mozgósítási parancs július 26-án, az általános mozgósítás pedig július 31-én délután öt óra körül érkezett meg Munkácsra, ahol azonnal megkezdték a behívások részletes ütemtervének az előkészítését.

Munkács esetében az első mozgósítási nap augusztus 3., mely napon az I. és II. zászlóalj saját állományának a feltöltésére és kiegészítésére kapott parancsot. Az I. zászlóalj a Munkács melletti Potheringen, a II. zászlóalj pedig Felső Kerepecen gyülekezett. Ennek megfelelően, aki Bereg vármegyéből vonult be az előbbi, aki pedig Szabolcs vármegyéből, az utóbbi településre érkezett be. A legidősebb évfolyamú katonákat a pótzászlóaljhoz sorozták be, csak a műszaki és tüzérségi alakulatoknál tartották meg őket kisebb számban. Továbbá a gyalogezredtől és a

népfölkelő alakulatoktól az elkövetkezendő napokban 1500 főt átadtak a helyi hatóságoknak vasútbiztosításra és a csendőrőrsök megerősítésre.

Az oroszok kárpáti betörése idején ilyen minőségben vettek részt a harcokban. A ló és harcgyakorlatok a mozgósítási állomásokon a folyamatos beérkezések miatt elmaradtak. A hadsereg-főparancsnokság a mozgósítás elrendelését követően az északkeleti vármegyék gyalogezredeiből létrehozta a 39. honvéd gyaloghadosztályt. A hadosztály a 4. hadsereg orosz hadszíntéren felvonult osztrák-magyar haderők támadó csoportjának jobbszárnyát alkotta, felvonulása Przemysl-Scieniawa között volt.

A világháború.

Különöstelekként a magyar csapatok szereplésére című könyvsorozat kéziratban fennmaradt, meg nem jelent kötetében (XIII.) Julier Ferenc megemlíti, hogy a seregtestek első elosztásában szintén az orosz harctérre irányozták a munkácsi 11. honvéd gyalogezredet. Stromfeld Aurél 1911-ben kiadott Hadseregszervezés című munkájának második példavázlata szerint egy Szerbia elleni háború esetén, a déli harctéren kellett volna felvonulniuk a Duna-Tisza között, majd a felmerülő kétfrontos (Oroszország és Szerbia elleni) háború esetén került előtérbe a gyors mozgósítási követelményeknek megfelelően az ezred orosz harctéren való bevetése. Az 1914–1915-re érvényes felvonulási tervek alapján a VI. hadtest az A-lépcsőbe került, amely minden esetben az orosz harctéren nyert volna alkalmazást. A 39. honvéd gyaloghadosztály parancsnokai a háborúban az alábbi személyek voltak:

Hadfy Imre altábornagy (1914. augusztus 9. - 1915. szeptember 25.),

Dáni Balázs vezérőrnagy (1915. szeptember 25. - 1916 novemberéig),

Breit József altábornagy (1916 novemberétől - 1918. november 3.).

A hadosztály két gyalogdandárra oszlott, a 77.-re (9. kassai és a 11. munkácsi) és a 78.-ra (10. miskolci és a 16. besztercebányai).

A munkácsi ezred parancsnoka Pillepič Rezső ezredes lett, a 77. dandár parancsnoka pedig péterfalvi Molnár Dezső

U.I. Magyaros-völgyi kápolnához

Úzvölgye ékszerdoboz: a hadikápolna

Az I. világháború alatt Úz-völgye (647m) környékén a Söverjes (1358 m) – Névtelen-csúcs (1367 m) – Magyaros (1340 m) – Lápos (1188 m) hegyvonulatán, egy körülbelül 4 km hosszúságú állásrendszer megszerzésért folytak a legkeményebb harcok. A központi hatalmak csapatai Breit József tábornok vezetésével 1917. március 8-án indított támadással foglalták el az erősítéseket, aminek következtében összesen 45 fő esett el és 215 fő szenvedett sebesülést. Az ellenséges orosz csapatok részről 408 ember vesztette életét, és további 13 tiszt és 991 legénységi állományú katona esett fogságba. A hadikápolnát a harcokban

résztevő munkácsi 11. honvéd gyalogezred katonái az elesett bajtársak emlékére építették 1917-ben. A terveket Varga János utász tizedes készítette, és ő felügyelte a munkafolyamatokat is.

Az épületet 1970-es években újítták fel alaposan, ekkor az eredeti falfestményeket átfestették.

1988-ban egy földcsuszamlás alkalmával csak a csodával határos módon menekült meg a kápolna az összedőléstől. Ezután átántolták, megerősítették, és ma már csak az enyhén megdőlt állapota utal a környezeti katasztrófára.

2001-ben és 2011-ben újítták fel megint a csíkszentmártoniak magyarországi közreműködők segítségével. A gondozását azóta magyarok és románok közösen végzik.

A hadikápolna búcsúi szentmiséjét minden évben Szent Erzsébet (november 19.) ünnepéhez legközelebb eső szombaton tartják.